

ИЖТИМОЙ ВА ИНДИВИДУАЛ ОПТИМИЗМ-ПЕССИМИЗМ ЎРТАСИДАГИ ЎЗАРО БОҒЛИҚЛИК

Абилов Ўрол Муродович

Тошкент тиббиёт академияси Ижтимоий фанлар кафедраси профессори, фалсафа
фанлари доктори

Аннотация: мазкур мақолада ижтимоий ва индивидуал оптимизм-пессимизм ўртасидаги ўзаро боғлиқлик таҳлил қилинади ҳамда муаллиф томонидан мавзу юзасидан тегишли хулоса ва таклифлар берилади.

Калит сўзлар: оптимизм, тарих, жамият, ижтимоий оптимизм.

ВЗАИМОСВЯЗЬ СОЦИАЛЬНОГО И ИНДИВИДУАЛЬНОГО ОПТИМИЗМА-ПЕСМИЗМА

Абилов Орол Муродович

Профессор кафедры общественных наук Ташкентской медицинской академии,
доктор философских наук

Аннотация: в статье анализируется взаимосвязь социального и индивидуального оптимизма-пессимизма, а также автор дает соответствующие выводы и предложения по данной теме.

Ключевые слова: оптимизм, история, общество, социальный оптимизм.

INTERRELATIONSHIP BETWEEN SOCIAL AND INDIVIDUAL OPTIMISM-PESSIMISM

Abilov Urol Murodovich

Professor of the Department of Social Sciences, Tashkent Medical Academy, Doctor of
Philosophy

Abstract: this article analyzes the interrelationship between social and individual optimism-pessimism, and the author provides relevant conclusions and suggestions on the topic.

Keywords: optimism, history, society, social optimism.

Илмий манбаларда ижтимоий оптимизм даражаларини уларнинг пухталиқ даражасига қараб кўриб чиқиш мумкин. Жумладан, Н.Г. Володина «стихийли оптимизм» (одатий онг) ва «онгли оптимизм» (назарий шакл)¹ ни ажратади.

Ижтимоий оптимизм ўзини энг яққол ва изчил тарзда сиёсий ва ҳуқуқий соҳаларда, ахлоқ, санъат, илм-фаннинг фалсафий асосларида ва шу каби бошқа соҳаларда намоён этади. Н.Г. Володина ижтимоий (тарихий) оптимизмга қуйидаги таърифни таклиф этади: «Тарихий оптимизм — бу жамият онгининг шундай ҳолатини акс эттирувчи социологик (бунда, албатта, бирдай даражада фалсафий, эстетик ва ахлоқий-этик тушунчаларни ҳам қўшиш зарур. — У.А.) категория бўлиб, у жамиятнинг илғор қисми қарашлари ва ҳис-туйғуларининг унинг тараққиёти объектив қонуниятларига, бу қарашларнинг келажакка қаратилганлигига ва уларнинг жамият тараққиёти йўлига энг фаол ва илғор таъсир кўрсатишига мувофиқлигини ифода этади».

Инсонпарвар жамиятда индивиднинг ижтимоий фаолияти асосан ижтимоий ижобий идеалларни амалга оширишга йўналтирилиши керак. Бу идеаллар унинг тасаввурида тобора шахсий характер касб этади. Бу эса шундан далолат берадики, индивидуал оптимизм ўзининг онтологик ва гносеологик ўзига хослигини сақлаган ҳолда, инсонпарвар жамият шароитида принципиал янгича асосий таркибий қисмларга эга бўлади. Бу ўринда биз қуйидагиларни назарда тутамиз: келажакка, жаҳон цивилизациясига ишонч; шахсий келажакка ишонч; фарзандлари ва яқинлари

¹ См.: Володина Н. Г. Социальные и гносеологические основы оптимизма: Автореф. дисс. ...канд. филос. наук. — Казань, 1971. — С. 7.

келажагига ишонч; ўз жамоаси, ижтимоий гуруҳи, миллати келажагига ишонч, яъни индивид ўзи билан айналаштирадиган одамлар жамиятлари келажагига ишонч.

Инсонпарвар жамият келажагига ишонч, энг аввало, унинг ишлаб чиқариш ва иқтисодий салоҳияти улкан эканига асосланади, бу салоҳият ўзлари учун меҳнат қилаётган миллионлаб одамлар меҳнатига таянган.

Шахсий келажакка ишонч эса қуйидагига асосланади: биринчидан, ҳар бир инсон ўз билимини ва малакасини ошириш имкониятига эга бўлиб, шу орқали кўпроқ қизиқарли ва юқорироқ ҳақ тўланадиган ишга ўтиш учун шарт-шароит яратади.

Бу йўналишда ишлаб чиқариш ва кундалик ҳаётдаги шахсий муносабатлар, юқори маданият ва ахлоқий бойлик катта таъсир кўрсатади. Ўзаро қўллаб-қувватлаш, ёрдам кўрсатиш, ёрдам қонунига амал қилишга йўналишганлик — буларнинг барчаси реалликни оптимистик идрок қилишни кучайтиради.

Индивид ва жамият ўртасидаги динамик муносабатларда индивиднинг ўз эҳтиёжларини қондириш имкониятига бўлган ишончи улкан аҳамиятга эга. Бу ўринда икки муҳим ҳолатни қайд этиш лозим. Биринчидан, инсонпарвар жамият шароитида амал қиладиган эҳтиёжларни юксалтириш қонуни шу ҳолатга олиб келадики, фуқароларнинг эҳтиёжлари тобора ижодкорлик, эътироф ва конструктив мулоқотга йўналтирилади.

Иккинчидан, ишлаб чиқариш ва кундалик фаолият жараёнларида бу эҳтиёжларни максимал даражада қондириш учун барча шарт-шароитлар яратилади.

Ижтимоий оптимизмни жамият онгининг шундай ҳолатини акс эттирувчи категория сифатида таърифлаш мумкинки, у жамиятнинг илғор қисми қарашлари ва ҳис-туйғуларининг унинг тараққиёти объектив қонуниятларига, бу қарашларнинг келажакка йўналтирилганлигига ва уларнинг жамият тараққиёти йўлига фаол таъсирга мувофиқлигини характерлайди.

Ижтимоий оптимизм дунёқараш ва дунёқарашни идрок қилиш сифатида индивидуал онгда оптимистик доминантани шакллантиришга катта таъсир кўрсатади. Бироқ жамоат дунёқарашини индивидуал онгнинг шаклланишига таъсир қилувчи омиллардан бири, ҳатто энг муҳимларидан бири бўлса-да, ягона омил эмас. Шу сабабли, индивидуал оптимизмнинг шаклланишига таъсир қилувчи омиллар мажмуи жамоат дунёқарашини билан биргаликда ўрганилиши зарур.

Индивидуал оптимизмга турмуш шароитлари, шахснинг психологик параметрлари, ёш ва жинс хусусиятлари, оилавий муносабатлар, соғлиқ ҳолати ва бошқа омиллар сезиларли таъсир кўрсатиши мумкин. Бошқа томондан, индивидуал онгга кўпинча ортиқча соддалаштирилган — ва шу сабабли бир томонлама — тасаввурлар хос бўлади. Масалан, «умуман олганда, дунё яхши томонга ўзгаришти» ёки аксинча, «ёмон томонга ўзгаришти»; «яхшилик охирида ёмонликни енгади» ёки аксинча каби фикрлар. Бундай оптимизм тасаввурлари чуқурсизлик, ижтимоий ҳодисаларни уларнинг барча мураккаблиги ва зиддиятлари билан қамраб олишдаги ожизлик билан боғлиқдир. Шу сабабли, у назарий онгни белгилайдиган илмий тасаввурлар билан муайян зиддиятда бўлади ва

кўпинча (масалан, ҳаётининг вазиятининг ўзгариши, инсоннинг сабб-ҳаракатлари ортиши билан) ўз қаршиси — индивидуал пессимизмга айланиши мумкин.

Шубҳасиз, ижтимоий ва индивидуал (шахсий) оптимизм муайян даражада, лекин ундан ортиқ эмас, жамиятнинг ҳаёт тарзи ва индивиднинг ҳаёт тарзи ўртасидаги муносабатларга ўхшаш. Жамиятнинг ҳаёт тарзи инсонларнинг фаолиятининг умумий моҳиятли хусусиятларини ифодалайди ва шу маънода у индивидуал ҳаёт тарзининг ҳосиласидир. Бироқ, у алоҳида индивидларнинг турли фаолият турларининг арифметик йиғиндиси эмас, балки маълум жамиятда, тарихий-конкрет шароитларда яшайдиган барча инсонлар фаолиятига хос бўлган ўзига хос хусусиятларни акс эттиради. Шунингдек, ижтимоий оптимизм индивидуал оптимизмсиз мавжуд бўла олмайди. Бироқ у фақат оптимистик дунёқарашнинг моҳиятли хусусиятларини акс эттиради, улар кўпинча индивидуал ёндашувлардаги хилма-хилликдан мустақилдир.

Аслида, ишончларнинг ўзгариши — шу жумладан оптимизмга йўналганликда ҳам — шахснинг трансформациясидир, бу жуда мураккаб ва узок давом этадиган жараён бўлиб, дунё тарихини характерлайдиган жараёнларнинг энг қийинидир.

Ишончлар ижтимоий-манфий ва ҳатто ижтимоий-деструктив характерга эга бўлиши мумкин. Бошқа томондан, умуминсоний маданиятнинг — бу ерда энг кенг маънода тушунилган маданият, биринчи навбатда гармоник тарбиялашнинг институтлари, йўллари ва воситаларини ўз ичига олган ҳолда — мақсади ҳеч қачон "ўзгармас" ишончлар асосида

маънавий-маданий кадриятларни пассив қабул қилишни рағбатлантириш эмас.

Жамият маданияти ўзининг жамият тараққиёти қонунларини билишга асосланган ижтимоий оптимизми билан характерланади. Бизнинг фикримизча, бу оптимизм шахсни ҳар томонлама трансформация қилиш мумкинлигига бўлган ишончни ўз ичига олади. Бу, ўз навбатида — аниқроғи, биринчи навбатда — унинг ишончларини ўзгартиришни талаб қилади.

Инсонпарвар жамиятда маданий тараққиётнинг муҳим жиҳатларидан бири, — бу ривожланиш, биз яна бир бор таъкидлаймиз, шахснинг ички ҳаётининг интеллектуал, эмоционал ва бошқа параметрларини радикал қайта ташкил қилишсиз тасаввур қилиб бўлмайди, — шундаки, илмий-техник инқилоб (ИТИ) нафақат техника, фан, ишлаб чиқариш, аҳолининг истеъмол ва эҳтиёжларида тезкор ўзгаришларни ўз ичига олади, балки инсон меҳнатининг асосий нуқтасини ижодий соҳага босқичма-босқич кўчириб, ижодий фаолият билан банд одамлар сонининг доимий ўсишига олиб келади. Бу жамиятга ҳақиқий дунё воқелиги ва инсоннинг ўзини ривожлантириши ўртасидаги муносабатларни рационал таҳлил қилиш эҳтиёжи тобора ортиб бораётганини англатади.

Бундай «рационал таҳлил» шахснинг руҳий юксалиши, дунёқарашини кенгайтириши ва меҳнатини ҳақиқий ижодий жараёнга айлантиришга қаратилган саъй-ҳаракатларини оптимистик ёндашувлар билан тўлдиришни талаб қилади. Айниқса муҳим жиҳат шундаки, бу ёндашувлар инсонпарвар дунёқарашга ва «ижтимоий оптимизм» тушунчасининг идрок этилишига максимал мос бўлиши керак.

Шу йўналишдаги саъй-ҳаракатларни кучайтириш учун шахс тушунчасининг оддий, вульгар-социологик талқинларидан қатъиян воз кечиш зарур.

Биринчи навбатда эътироф этиш керакки, бу замон — инсоннинг ўзини ифодалаш ва ўзини тасдиқлаш эҳтиёжининг фаоллашув вақтидир.

Бу жараённинг мураккаблиги Маркснинг таърифига кўра шундаки, «эгоизм ҳам, фидойилик ҳам... индивиднинг ўзини тасдиқлаш шаклидир». Демак, шахсий эгоистик ўзини тасдиқлаш шаклини йўқ қилиш зарур, чунки у ўз навбатида бузилган индивидуал оптимизм ва индивидуал деструктив пессимизм вариантларига асосланади ва уларни яратади.

Шу сабабли, шахснинг жамоавий ҳамкорликда, бефойда яхшилик яратишда, бошқа инсоннинг маънавий ҳаётида иштирок этишга ахлоқий онгни йўналтиришда, ижодий қобилиятларни ривожлантиришда барқарор қизиқишини шакллантиришга қаратилган саъй-ҳаракатларни ҳар томонлама кучайтириш лозим. Қисқача айтганда, индивиднинг ижтимоий-ижодий фаоллиги унинг онгида оптимистик дунёқараш ва дунёқарашни мустаҳкамлашнинг биринчи даражали асосий шарти бўлиб хизмат қилади. Улар, ўз навбатида, «эркинлик» категорияси билан узвий боғлиқдир. Чунки фалсафа нуқтаи назаридан шахсий эркинлик инсоннинг табиат ва жамият қонунларини тушунишга, шунингдек, ўзини англашга асосланади.

Ишга ижодий муносабатни шакллантирувчи асосий омилларнинг гармоник ривожланиши билан бир қаторда, фуқароларнинг иқтисодий фаолиятида шахсий эркинликнинг намоён бўлиш майдони объектив равишда кенгаяди. Шу билан бирга, шахснинг ривожланиши ва унинг ишлаб чиқариш

салоҳиятини кучайтириш учун ҳаракатлантирувчи кучлар озод қилинади. Ҳар бир фуқарода «хўжайинлик ҳиссини» ривожлантириш жараёни янада жадаллаштиради, бу эса илмий-оптимистик қарашлар, йўналишлар, ёндашувлар ва ишончларни мустаҳкамлашга хизмат қилади.

Шуни ҳисобга олиш керакки, шахс ўз фаолияти учун мақсадни ўзи белгилайди. Бу, ўз навбатида, мазкур индивиднинг ҳаёт мавжудлиги мазмунига катта таъсир кўрсатади.

Шахснинг муайян мақсадга йўналтирилганлиги ўзида оптимистик импульсларни мавжудлигини мантиқий равишда назарда тутди. Бунинг вазифаси шундаки, ижтимоий ва индивидуал оптимизм, шунингдек, «ижтимоий мақсад» ва «шахсий-индивидуал мақсад» тушунчалари ўртасида энг юқори мувофиқликка эришиш зарур.

Ҳар қандай индивидуал ҳаёт фаолияти ўзига хос ижтимоий муносабатлар орқали аниқлашади. Бу муносабатлар объектив зарурат сифатида индивидуал жараёнга кириб келади. Демак, ижтимоий муносабатлар индивидуал ҳаёт жараёнининг бевосита, тўғридан-тўғри ёки бошланғич детерминантлари ҳисобланади. Шу сабабли уларнинг оптимистик (ёки, аксинча, пессимистик) ранг-баранглиги ва индивидуал англашувига таъсир қилади.

Шу боис ҳар бир шахсда «ҳаётнинг маъноси» тушунчасининг муҳим таркибий қисмлари бўлган эркинлик, бурч, идеал тушунчаларини шакллантиришга доимий эътибор қаратиш лозим. Бу тушунчалар диалектик-материалистик руҳда талқин қилинган оптимистик кайфият билан боғланиши керак.

Шу муносабат билан яна бир бор таъкидлаш жоизки, ижтимоий ва индивидуал оптимизмнинг илмий-дунёқараш асосини шакллантириш каби муҳим ижтимоий вазифани ҳал қилиш фақат инсонпарвар жамиятда мумкин. Чунки бундай жамият учун хос бўлган ижтимоий билим ва бошқарув имкониятларининг узлуксиз кенгайиши жараёни оммавий ва шахсий даражада оптимистик қарашлар ва йўналишларнинг кучайишига ҳам хизмат қилади.

Ушбу вазият шунга олиб келадики, методологик ролида «тарихий» («ижтимоий») оптимизм категорияси шахснинг дунёқараш кредосини, унинг кундалик ва режалаштирилган ҳаёт фаолиятини тартибга солувчи ва йўналтирувчи фундаментал ғоя сифатида ишлашни бошлайди.

Бизга кўринадики, бу жараённинг кучли фаоллаштирувчи омили фан ва маданиятнинг космикалашувида намоён бўлади. Инсоният космосга интилаётганда, зарурият туфайли, илғор фан ўз эътиборини инсоннинг ички табиати такомиллашувига қаратмоқда. Илмий тараққиётнинг бу йўналишида ҳал қилувчи шарт ижтимоий омиллар бўлиб чиқади. Инсоннинг жисмоний ҳолати, унинг соғлиги — бу, ниҳоят, жамият-тарихий тараққиётнинг натижасидир.

Ҳақиқий инсонпарвар жамиятда тарихда биринчи марта инсонни турли структурали даражаларда такомиллаштиришга ёрдам берадиган шундай муҳит яратиш имконияти пайдо бўлади:

а) организм даражасида (атроф-муҳитни яхшилаш, рационал овқатланиш, тиббий хизмат ва ҳ.к. ёрдамида оптимал умр давомийлигини таъминлаш);

б) психик даражада (ҳар бир инсон учун мулоқот ва фаолиятнинг энг мақбул шароитларини яратиш);

в) шахсий даражада (маданият даражасини ошириш ва ҳуқ-
атворнинг ахлоқий нормаларини такомиллаштириш).

Шунингдек, таъкидлаш лозимки, — бу, албатта, биз муҳокама қилаётган мавзуга бевосита алоқадор, — ҳаёт давомийлигини оддийгина узайтириш бунда ўз-ўзидан мақсад бўлиши мумкин эмас. Чунки, И.В. Давыдовскийнинг таъкидлашича, «бир умрни бошқасига қўшадиган одамлар бор.

Бундай узок умр зарур эмас... ҳаётни йилларга қўшадиганлар бор. Ана шу ҳаёт идеали бўлиши керак» ². Биз қўшимча қиламизки, бу фикр «индивидуал оптимизм» категориясининг фалсафий тушунишининг асосий мезонларидан бири бўлиши мумкин.

Умуман, бизга кўринадики, қариш ва ўлим мавзуси билан боғлиқ барча масалалар фалсафий адабиётда, айниқса, фаол ҳаёт позицияси, оптимизм ва пессимизм каби масалаларни муҳокама қиладиган ишларда, ҳозиргидан кўра сезиларлироқ ўринга эга бўлиши лозим.

Маърузаларда, айниқса, диний иримларга катта аҳамият берилган ҳудудларда, ўлим ва қариш феноменларини қатъий илмий нуқтаи назардан кўриб чиқиш заруратини кенгроқ тарғиб қилиш мақсадга мувофиқдир.

Ўлимга «ҳаётнинг асосий бир қисми» сифатида қарашни тарғиб қилиш, ҳаёт жараёнлари тузилиши ва уларнинг ёш билан боғлиқ пасайиши ўртасидаги ўзаро боғлиқликларни очиб бериш зарур. Бунинг барчаси шахсий

² Давыдовский И. В. Избранные лекции по патологии — М. 1975. — С. 33.

ва жамоавий ҳаётга ҳақиқий оптимистик ёндашувни кучайтиришга хизмат қилади.

Шунингдек, юқорида келтирилган барча фикрлардан индивидуал оптимизм ўзининг онтологик мақомини йўқотади, деган хулоса чиқармаслик керак. Чунки ижтимоий ва индивидуал оптимизм ўртасидаги айрим ҳолатий ёки тузилмавий номуносибликларнинг манбалари ҳар доим бўлган ва бўлади.

Гуманистик шахс ва инсонпарвар жамиятдаги шахс тушунчалари ўзаро мос келмайди. Гуманистик шахс типи — илмий дунёқараш, инсонпарварлик идеали ва уни амалга оширишга интилишга асосланган фаол ҳаётни назарда тутди. Бошқа томондан, инсонпарвар жамиятдаги шахсда буларнинг барчаси бўлиши шарт эмас. Ҳатто унинг дунёқараши пессимистик тусда, жамият этносига зид бўлиши мумкин.

Ҳаёт тарзининг турли моделлари ва услублари мавжуд экан, уларни яқинлаштириш вазифаси кун тартибда туради. Бу вазифани ҳал қилиш учун ғоявий-сиёсий, меҳнат ва ахлоқий тарбияни бир-бири билан узвий боғлаш зарур. Бу жараёнда асосий урғу коллективизмни шакллантиришга қаратилган бўлиши керак, чунки коллективизм гуманистик ҳаёт тарзининг моҳияти ва янги шахснинг асосий хусусияти сифатида ижтимоий оптимизмнинг асосий кўрсаткичи ҳисобланади.

Жамият ҳаёт тарзининг умумий тузилмасида муҳим омиллардан бири бу коллективнинг соғлом ахлоқий-психологик ва ижтимоий-психологик муҳити ҳисобланади.

У нафақат ижтимоий муносабатлар тизимига, балки инсонларнинг кундалик руҳий ҳолати, иш қобилияти ва ижодий ҳамда шахсий ўзини-ўзи рўёбга чиқариш даражасига ҳам сезиларли таъсир кўрсатади.

Коллектив томонидан шахсга бериладиган ижобий баҳо ва санкциялар орқали шахсий касбий фаолиятнинг жамоавий фаолият сифатидаги маъноси намоён бўлади. Бу фаолият, ўз навбатида, ишлаб чиқариш ташкилотининг ижтимоий аҳамиятга эга бўлган мақсадларини амалга оширишга қаратилган.

Ижобий баҳо ва санкциялар ходим учун унинг шахс сифатидаги ижтимоий қимматининг мезони ҳисобланади. Улар шахсий "мен"нинг қийматини эътироф этишни ифода этиб, инсонда кучли ижобий, яққол оптимистик ҳиссиётлар уйғотади. Аксинча, салбий баҳо ва санкциялар, одатда, индивиднинг онги ва хатти-ҳаракатларида деструктив ўзгаришларга, пессимистик тенденцияларнинг устунлигига олиб келади. Шунинг учун, биринчидан, бундай санкциялар доимий ва ҳақоратли хусусиятга эга бўлмаслиги керак, улар, имкон қадар, ижобий баҳо ва санкциялар билан уйғунлаштирилиши лозим. Иккинчидан, уларга шундай шакл бериш зарурки, улар ҳаракатни тўғри йўналишга қаратишда, яъни "қатъий" баҳолаш таъсири орқали ходимларнинг четга чиқиш хатти-ҳаракатларини "блоклаш"да махсус сафарбарлик вазифасини бажарсин.

Натижада, интеграл баҳолаш учун асос яратилади. Унда шахснинг ишлаб чиқаришдаги ютуқлари (ёки камчиликлари)нинг турли томонлари бўйича ижобий ва салбий баҳо хулосалари уйғунлаштирилади. Бу баҳолаш табиий равишда икки томонлама бўлади. Бироқ айнан шу икки томонлама

хусусият шахсни ўз-ўзини танқид қилишга, ўз хатти-ҳаракатидаги "афзалликлар" ва "камчиликлар"ни ўлчовга солиш орқали ўз тасаввурларини қайта кўриб чиқишга ва шунингдек, ўз хатти-ҳаракатини оптимистик кайфият манфаатига йўналтиришга мажбур қилади.

Шу билан бирга, интеграл баҳолаш фақат тор профессионал йўналишда бўлмаслиги лозим. Аксинча, унинг ҳал қилувчи мезонлари ишлаб чиқаришдаги муваффақиятларнинг ғоявий-ахлоқий мезонлари бўлиши керак. Бу мезонлар, ўз навбатида, партиявийлик принципига асосланади. Бу принцип шахснинг янги, инсонпарвар ва адолатли ғоялар учун курашдаги ғоявий етуқлиги, сиёсий барқарорлиги ва дунёқараш мустақиллигини ифода этади.

Юқоридаги фикрлар категория «оптимизм»ни барча ўлчамлар— онтологик, гносеологик, эвристик ва бошқалар орқали нафақат «ҳаёт маъноси», балки «мафкуравий билиш» категорияси билан яқиндан боғлаш зарурлигини кўрсатади.

Мафкуравий билиш бу — мафкуравий институтларнинг жамият тараққиёти тенденцияларини ўрганишга йўналтирилган, стратегик давлат вазибаларини ҳал қилиш учун маълумот билан таъминлашга қаратилган мақсадли фаолиятидир. Айниқса, оптимистик (ёки аксинча, пессимистик) ёндашувлар, қарашлар ва тенденциялар миқёси, интенсивлиги, барқарорлиги ва йўналишига оид ахборотсиз, мафкуравий билиш тўлиқ бўлолмайди.

Шунинг учун, айниқса, меҳнат фаолияти соҳасида оптимистик ёндашувларни мустаҳкамлаш ва универсаллаштириш механизмлари ва воситаларини фаол излаш зарур.

Бу масалада ишлаб чиқариш корхонасидаги қуйидаги асосий йўналишлар оптимистик ёндашувларни қўллаб-қувватлаш учун жуда қулай имкониятлар яратиши мумкин:

1. Ишлаб чиқаришдаги карьера шахснинг шахсий хусусиятлари ва профессионал кўникмалари асосида аниқланади, на жамиятдаги алоқалари, жинси, ёши, миллати, ирқи ёки диний мансублигига қараб.

2. Илмий-техник ва муҳандислик ходимларининг лавозимда кўтарилишида билим ва малака ҳал қилувчи аҳамиятга эга бўлади. Инсонпарвар жамиятда, афзал кўрилган олий ўқув юртини тугатганлик "элита"га кириш имкониятини берадиган, аммо ундан пастроқ мақомдаги ўқув юртларини битирганларга йўл ёпиқ бўлган вазият тасаввур қилиб бўлмайди.

3. Ишлаб чиқариш коллективларида ижтимоий ривожланиш режаларини ишлаб чиқиш, бу режалар кўпчилик фуқароларнинг малакасини ошириш ва моддий-маиший шароитларини яхшилашни таъминлайди.

4. Корхона бошқарувига кенг фуқароларни жалб қилиш. Бу ходимларда корхонанинг ҳақиқий "хўжайини" бўлиш ҳиссини уйғотади, шунингдек, шахсий билим ва тажрибасининг жамоа ҳаётига таъсир қилишига ишончни кучайтиради.

5. Коллективдаги психологик микроклимат, устозлик ҳаракати, ўзаро ёрдам ва қўллаб-қувватлаш муносабатларини шакллантириш. Бу инсонда жамоа унинг келажаги учун ғамхўрлик қилиш ва масъулиятни ўз зиммасига олишга қодир эканига ишонч уйғотади.

6. Ижтимоий таъминот тизими. Бу тизим миллионлаб ишчи аҳолини эртанги кунни қўрқувсиз ва шубҳасиз кутишга имкон беради.

Бу барча омиллар жамиятда оптимистик кайфият ва ишончни шакллантиришга хизмат қилади, бу эса умумий ижтимоий ва шахсий барқарорликка ҳисса қўшади.

Пенсия ёшидаги шахсларни ишлаб чиқариш фаолиятига кенг жалб қилиш, ушбу катта демографик гуруҳда келажакка бўлган ишончни ошириш ва оптимизмни оммавийлаштиришга хизмат қилади. Бизнинг фикримизча, шунга ўхшаш натижалар шахсда жисмоний такомилликка барқарор мотивларни шакллантириш ва турли ёш гуруҳларидаги одамларнинг юқори даражадаги жисмоний фаоллигини ижтимоий фойдали йўналишда қўллаш имкониятларини очишга қаратилган саъй-ҳаракатларни фаоллаштириш орқали ҳам эришилади.

Шу билан бирга, бу муаммо ҳали Ўзбекистонда ҳам, бошқа кўплаб ҳудудларда ҳам қониқарли ечимдан йироқдир. Бу, албатта, жисмоний тарбия ва спортни кенг ва ҳақиқий оммавий равишда тарғиб қилишни талаб қилади. Жисмоний тарбия ва спорт, маълумки, оптимистик ҳиссиётларнинг бевосита манбалари ҳисобланади.

Ҳаётга ишонч бағишловчи ёндашувларни шакллантириш учун маиший соҳада ҳам кўплаб шарт-шароитлар мавжуд.

1. Давлат томонидан уй-жой масаласини ҳал қилишга ва конституциявий уй-жой ҳуқуқини тўлиқ амалга оширишга қаратилган мақсадли фаолият.

2. Норасмий (дўстлик, қариндошлик) муносабатлар услуби.

3. Никоҳ ва оилавий муносабатларнинг хусусияти. Ўзбекистон оиласига хос хусусиятлардан бири авлодлар ўртасидаги яқин ўзаро ёрдам, кексаларнинг ёш авлодни тарбиялашга ғамхўрлиги, ўрта авлоднинг касбий ривожланишига ёрдам беришдир. Шунингдек, ўрта авлод вакиллари ҳам кексаларга ғамхўрлик қилади.

Юқоридаги ва шу каби омиллар ҳамда жараёнларни фалсафий тушуниш инсоннинг моҳиятли кучларини, унинг ўзини мустақил ҳаракат қиладиган мавжудот сифатида намоён қилиши ва ривожлантиришига ёрдам беради. Бу, ўз навбатида, оптимизм муаммосини ўрганишнинг янги концептуал структурасини ишлаб чиқишни юқори даражага кўтаришга хизмат қилади. Бундай структура доирасида оптимизмнинг барча таркибий қисмлари ва уларнинг очик ва яширин манбалари бир-бирига боғлиқ ягона элементлар тоифаси сифатида аниқ ва уйғун шаклда намоён бўлади. Бошқача айтганда, улар алоҳида илмий тадқиқот объекти сифатида қаралади.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. Володина Н. Г. Социальные и гносеологические основы оптимизма: Автореф. дисс. ...канд. филос. наук. — Казань, 1971.
2. Философская энциклопедия. Т 4, — М., 1967.
3. Антология мировой философии, Т. 1 Ч4 2. — М., 1969
4. Чингиза Айтматова «И дольше века длится день».
5. Абилов У.М. Оптимизм и пессимизм в динамике развития научно-философской мысли. Ташкент. «ФАН» 1992.